

Jaroslav HUBÁČEK
Ostrava

Variantnost církevních písní*

Při analýze církevních písní lze kromě jiného sledovat i skutečnost, že tatáž píseň je v různých zpěvnících (kancionálech) různě obměňována a upravována v rovině textové a někdy i v rovině melodické. Motivaci těchto variací a úprav nelze jednoznačně určit; jejími autory jsou zřejmě vydavatelé, důvody lze chápat jako snahu o obsahovou inovaci, ať už jde o pouhé dílčí změny v jednotlivých verších, nebo o změny zásadnější, tj. přidávání dalších strof, změny v jejich pořadí, případně i text jiný při zachování stejné melodie. Zřídka lze zaznamenat i úpravy melodické, které jsou patrné zejména v tóninové lokaci, méně často i v rytmu. Tuto variantnost je možno ilustrativně doložit srovnáním záznamu téže písně v různých zpěvnících. Pro naše srovnání byly použity zpěvníky:

- *Mešní zpěvy* vydané Českou liturgickou komisí (Praha 1990, 1101 stran), dále jen MZ,
- *Evangelický zpěvník* připravený hymnologickým odborem synodní rady českobratrské církve evangelické (Karlsruhe 1979, 917 stran), dále jen EZ,
- *Zpěvník církve čsl. husitské* (Praha 1995, 776 stran), dále jen ZH,
- *Kancionál* – společný zpěvník českých a moravských diecézí (Praha, 5. doplněné a opravené vydání, 1984, 463 stran), dále jen Ka.

Srovnávané písně:

* Projekt byl realizován za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím Grantové agentury České republiky.

Píseň *Ejhle oltář Hospodinův září*

Píseň je z r. 1863, vznikla u příležitosti jubilea příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu, autorem textu je Jan Nepomuk Soukup (1826–1892), autorem nápěvu Pavel Křížkovský (1820–1892). V MZ (s. 690) má píseň dvě strofy, je zaznamenána v A dur, má 16 taktů v rytmu čtyřčtvrtečním. V Ka (s. 393, č. 829) je nápěv jako v MZ, ale je uvedeno 9 strof řazených do oddílů *Vstup* – 2 strofy (jež nejsou v MZ), *Před evangeliem* 3. strofa (v MZ je strofou druhou), *Obětní průvod* – 4. a 5. strofa, *Po tajemství víry* – 6. strofa, *Přijímání* – 7. a 8. strofa, *Závěr* – 9. strofa. V ZH (s. 62, č. 16) má píseň název *Ejhle oltář*, je zapsána v G dur a má 6 strof s drobnými úpravami (jsou uvedeny v pravém sloupci ve srovnání s Ka a MZ):

ZH: 1. Ejhle oltář víry v srdcích září lásky hod nám opět nastává který z dávná s rozjasněnou tváří v zemi této církev konává. Po příkladu dávném se to děje bratří Cyrila a Metoděje kteří odkaz Kristův plnili paměť smrti jeho slavili.	Ka: Ejhle oltář Hospodinův září přesvatá nám oběť nastává kterou po tisíc let s jasnou tváří otčina den ze dne konává. Za příkladem dávným se to děje svatých Cyrila a Metoděje dtto dtto
2. Těžké hříchu okovy... ...odpuštění dal.	V MZ chybí, v Ka je 2. strofou 3. strofa ZH
3. Sláva, sláva na výsostech Bohu! Nad Betlémem pěli andělé, zpěv ten kéž se stále nad oblohu k tobě, Pane, vznáší vesele! Ó nechať se věčně věků vzdává Králi králů po všem světě sláva, jak to předky dávné učili apostolé naši přemilí.	dtto dtto a ten zpěv se podnes nad oblohu k nebes Pánu vznáší vesele. Nechať jen se věčně věků vzdává dtto kterou předkům našim věstili dtto
4. Zaznělo nám slovo Pravdy věčné ústý drahých bratří před věky, blízký svět jím zní i daleký. Přinesli nám s láskou písmo svaté, bychom ze studnice této zlaté moudrost nebes hojně vážili,	ústý Soluňanů pravdy věčné dodnes v lahodě zná nekonečné a svět zaznívá jím daleký. Přinesli nám oni Písmo svaté dtto moudrost nebes povždy vážili,

Bohu se ve víře líbili.

5. Také v této milostivé době
zve nás tiše k svému stolu Pán,
slyšte srdcem, jak nás volá k sobě,
slavný hod má pro nás uchystán.
Přijdiž, Kriste, v duše naše dolů,
ať se Tobě pokloníme spolu,
jak nás slavit večere tvé děj
naučil i Cyril, Metoděj.

6. Vyslyš, Pane, naše prosby vřelé,
které k Tvému trůnu skládáme,
žehnej církvi, žehnej vlasti celé,
zůstaň s námi, k Tobě voláme.
Provázej nás naездеjší pouti,
nedej lidu svému zahynouti,
ať je k žním věčným uchystán
požehnaný, krásný český lán.

Bohu sloužití snažili.

strofy 4–9 jsou zcela jiné

Kromě shodných (ale upravených) strof se vyskytují v ZH jako jiné (zcela odlišné) strofy 2., 5. a 6. (tedy 3 strofy), v Ka jako jiné strofy 4.–9. (tedy 6 strof). Dílčí změny v jednotlivých verších jsou zřejmě motivovány snahou o inovaci, dotváření a přidávání dalších strof je bezpochyby důsledkem melodické působivosti a oblíbenosti písně, což se projevuje i v její poměrně časté interpretaci při bohoslužbě.

Píseň *Jezu Kriste, štědrý kněže*

V MZ je píseň uvedena ve dvou verzích: starší (s. 628) z r. 1398 má dle uvedených údajů „první 3 strofy asi z poloviny 14. století, další podle textových variant nejstarších rukopisů” (blíže neuvedených); nápěv je z 1. poloviny 15. století, má 8 strof, druhá verze (novější, s. 114) má 11 strof. Obě verze jsou melodicky stejné, tj. 14 taktů tříčtvrtečního rytmu v tónině F dur. V textu jsou rozdíly.

V ZH (s. 72, č. 20) je uveden zdroj – Kancionál jistebnický, 1420, „text ze 14. století upravený J. Husem je zde zkrácen a upraven Z.T.” Melodie v G dur, 14 taktů tříčtvrtečního rytmu, text má 14 strof.

V Ka je píseň melodicky stejná (uvedená v G dur), má 8 strof, s údajem „asi z poloviny 14. století”.

V EZ (s. 443, č. 308) s údajem ze 13. století je melodicky stejná jako v ZH i Ka, je uvedena v tónině F dur, má 15 strof.

Ilustrace textových rozdílů je patrná ze srovnání zápisů v ZH, MZ a Ka:

Jezu Kriste, štědrý kněže, s Otcem, Duchem jeden Bože, štědlost tvá je naše zbožje z tvé milosti.	dtto dtto tvoje štědlost naše zboží Kyrie eleison.	dtto dtto dtto dtto
Ty jsi v světě bydlil s námi, tvé tělo trpělo rány za nás, za hříšné křesťany, z své milosti.	Ty jsi nyní mezi námi na svém těle trpěls rány za nás, za hříšné křesťany. Kyrie eleison.	Ty jsi nyní zde před námi pro své muky, svaté rány Smiluj se, Tvůrce, nad námi. dtto
Ó tvá dobrota důstojná, ó milosti k nám přehojná, dáváš nám bohatství mnohá z své milosti.	Ty jsi svou krev prolil za nás, z věčné smrti vykoupil nás, odpustiž nám naše viny K. e.	Ty jsi prolil krev svou pro nás. dtto dtto dtto
Dals krev z těla vycediti, dáváš v užitku ji pít, takto chtě nás obživiti z své milosti.	Neměj, Kriste, na nás hněvu pro svou matku žalostivou, pro muky své i bolest svou. Kyrie eleison.	Andělé jdou zpívající, tvůrci v slávě klekající, chválu jemu vzdávající. dtto
Věrně se nám ve všem dáváš, milostí svou k nám plápoláš, za tak vzácné sobě nás máš z své milosti.	Svatá Maří, Boží Máti, dej nám svého Syna znáti, s ním na věky přebývatí. Kyrie eleison.	dtto ty nám račiž pomáhati: Dej nám svého syna znáti. dtto
Ráčils nás sám zastoupiti, život za nás položití, věčnou smrt tak zahladiti z své milosti.	Svatá Maří, jdi před námi, pomoz svými přímlovami za nás, za hříšné křesťany. Kyrie eleison.	Volej každý k Hospodinu, ať odpustí naší vinu A dá nám v ráji odměnu. dtto

V ZH (str. 100, č. 31) s údaji: Vyšehradský kancionál z r. 1410, Br. Lukáš Pražský (+1528), volně upraveno (Z.T.); je uvedena v Es dur bez udání rytmu, s označeným odsazením za každými 4 dobami, text o 6 strofách je zcela jiný. (V Ka píseň uvedena není.)

Z uvedených ukázek je zřejmé, že k textovým úpravám, změnám, případně i zmnožování počtu strof církevních písní dochází zřejmě jen zásluhou vydavatelů; často chybí žádoucí cit pro kvalitní sladění textu s hudební složkou.